

- Plakandaras V., Gogas P. & Papadimitriou T. (2019). The effects of geopolitical uncertainty in forecasting financial markets: a machine learning approach. *Algorithms*, 1(12), Art. 1. <https://doi.org/10.3390/a12010001>
- Prasad S. S., Puri V. & Bakhshi P. (2025). Do climate change and geopolitical risk influence volatility? *Journal of Environmental Management*, 394. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2025.127471>
- Ren X., Cao Y., Liu P. J. & Han D. (2023). Does geopolitical risk affect firms' idiosyncratic volatility? Evidence from China. *International Review of Financial Analysis*, 90. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.102843>
- Salisu A. A., Demireu R. & Gupta R. (2022). Financial turbulence, systemic risk and the predictability of stock market volatility. *Global Finance Journal*, 52. <https://doi.org/10.1016/j.gfj.2022.100699>
- Salisu A. A., Ogbonna A. E., Lasisi L. & Olaniran A. (2022). Geopolitical risk and stock market volatility in emerging markets: A GARCH–MIDAS approach. *The North American Journal of Economics and Finance*, 62. <https://doi.org/10.1016/j.najef.2022.101755>
- Sánchez García J. & Cruz Rambaud S. (2023). Volatility spillovers between oil and financial markets during economic and financial crises. *Journal of Economics and Finance*, 47, 1018–1040. <https://doi.org/10.1007/s12197-023-09634-x>
- S&P Dow Jones Indices. *S&P 500 Index data*. <https://www.spglobal.com/spdji/>
- Verdes M., Mace K., Margetts L. & Cartmell S. (2022). Status and challenges of electrical stimulation use in chronic wound healing. *Current Opinion in Biotechnology*, 75. <https://doi.org/10.1016/j.copbio.2022.102710>
- Wang Y. (2024). The relationship between geopolitical risks and stock market volatility. *Frontiers in Business, Economics and Management*, 17 (3), 379–385. <https://doi.org/10.54097/vtxp2w40>
- Zhang Y., He J., He M. & Li S. (2023). Geopolitical risk and stock market volatility: a global perspective. *Finance Research Letters*, 53. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103620>

Стаття надійшла до редакції / Received: 11.04.2026
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 24.04.2026
Оприлюднено / Published: 13.06.2026

УДК 336.025
JEL: E620; F550
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2026-4-394-404>

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ МИТНИХ ІНСТИТУЦІЙ В СХІДНІЙ ЄВРОПІ ТА УКРАЇНІ

©2026 ГЕРЧАКІВСЬКИЙ С. Д., КОСС С. В.

УДК 336.025
JEL: E620; F550

Герчаківський С. Д., Косс С. В. Функціонально-організаційні моделі митних інституцій в Східній Європі та Україні

У статті досліджено особливості функціональної та організаційної побудови митних органів в Україні та країнах Східної Європи, які мають суміжні з нею кордони в умовах гібридних викликів і загроз. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю синхронізації вітчизняних підходів побудови митних органів з європейськими прототипами, які характеризуються посиленням безпекового функціоналу та наданням правоохоронного статусу і повноважень митницям. Метою статті є обґрунтування теоретико-правових і прикладних засад трансформації системи митних інституцій в Україні на основі визначення організаційних та функціональних компонентів діяльності митних органів деяких країн Східної Європи. Методологічну основу дослідження становить поєднання системного, функціонального та порівняльного підходів, що дозволяє комплексно оцінити організацію діяльності митних органів у деяких країнах-сусідах. У процесі дослідження проаналізовано генезис організаційної побудови митних органів в Україні, зроблено наголос на проблемних аспектах об'єднання митних та податкових органів. Встановлено, що функціонування української митниці у складі Міністерства доходів і зборів та Державної фіскальної служби було невдалими інституційними експериментами. Висвітлено особливості законодавчих новацій у частині створення спеціального правоохоронного підрозділу Держмитслужби із наданням повноважень щодо оперативно-розшукової діяльності. Проаналізовано організаційні аспекти побудови митних інституцій в Польщі, Словаччині, Угорщині, Румунії, Молдові та ідентифіковано наявність повноцінних, змішаних та інтегрованих правоохоронних моделей функціонування митниць в цих державах. Наукова новизна проведеного дослідження полягає у формуванні теоретико-правового підходу аналізу проблем формування митних органів в Україні та деяких країнах ЄС, що базується на аналізі історичних, функціональних, організаційних та законодавчих засад побудови моделей митних інституцій безпекового напрямку. Запропоновано реалізувати в Україні змішану модель функціонування митних інституцій, що базується на компромісі щодо утворення спеціального правоохоронного підрозділу із повноваженнями розслідування та слідства. Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх використання при формуванні ефективної моделі митних органів в Україні, що відповідає засадам європейського співтовариства.

Ключові слова: митні інституції; функції; організаційна модель; правоохоронний статус; митне законодавство.
Рис.: 2. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 30.

Герчаківський Святослав Дем'янович – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів імені С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна)

E-mail: svather@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4127-8044>

Косс Сергій Вадимович – аспірант кафедри фінансів імені С. І. Юрія, Західноукраїнський національний університет (вул. Львівська, 11, Тернопіль, 46009, Україна)

E-mail: sergiyswen@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4492-4168>

UDC 336.025

JEL: E620; F550

Gerchakivskiy S. D., Koss S. V. The Functional-Organizational Models of Customs Institutions in Eastern Europe and Ukraine

The article examines the features of the functional and organizational structure of customs authorities in Ukraine and Eastern European countries that share borders with it in the context of hybrid challenges and threats. The relevance of the study is determined by the need to synchronize domestic approaches to building customs authorities with European prototypes, which are characterized by the strengthening of security functions and the granting of law enforcement status and powers to customs services. The aim of the article is to substantiate the theoretical, legal, and practical foundations for the transformation of the customs institution system in Ukraine based on the identification of organizational and functional components of the activities of customs authorities in some Eastern European countries. The methodological basis of the study is a combination of systemic, functional, and comparative approaches, which allows for a comprehensive assessment of the organization of customs authorities' activities in some neighboring countries. In the course of the study, the genesis of the organizational structure of customs authorities in Ukraine was analyzed, with an emphasis on the problematic aspects of the merger of customs and tax authorities. It was found that the functioning of the Ukrainian customs within the Ministry of Revenues and Duties and the State Fiscal Service were unsuccessful institutional experiments. The features of legislative innovations regarding the creation of a special law enforcement unit of the State Customs Service, with the granting of powers related to operational and investigative activities, were highlighted. The organizational aspects of building customs institutions in Poland, Slovakia, Hungary, Romania, Moldova have been analyzed, and the presence of full-fledged, mixed, and integrated law enforcement models of customs operation in these countries has been identified. The scientific novelty of the conducted research lies in the formation of a theoretical and legal approach to analyzing the problems of forming customs authorities in Ukraine and several EU countries, based on the analysis of historical, functional, organizational, and legislative foundations for building models of security-oriented customs institutions. It is proposed to implement a mixed model of customs institution functioning in Ukraine, based on a compromise regarding the creation of a special law enforcement unit with the powers of investigation and inquiry. The practical significance of the obtained results lies in the possibility of their use in forming an efficient model of customs authorities in Ukraine that adheres to the principles of the European community.

Keywords: customs institutions; functions; organizational model; law enforcement status; customs legislation.

Fig.: 2. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 30.

Gerchakivskiy Sviatoslav D. – PhD (Economics), Associate Professor of the Department of Finance named after S. I. Yurii, West Ukrainian National University (11 Lvivska Str., Ternopil, 46009, Ukraine)

E-mail: svather@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4127-8044>

Koss Serhii V. – Postgraduate Student of the Department of Finance named after S. I. Yurii, West Ukrainian National University (11 Lvivska Str., Ternopil, 46009, Ukraine)

E-mail: sergiyswen@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4492-4168>

Перманентні трансформаційні зміни в організаційній побудові митних інституцій в Україні не стільки є проблемними, скільки не повною мірою є системними та науково обґрунтованими. Подібні тренди відбуваються у всьому світі, а «слово «реформа» є постійним у щоденному житті митних інспекторів. «Жодна митна адміністрація серед всіх членів Всесвітньої митної організації не обходилася без програми реформ, яка перебувала в процесі реалізації або була запланована. Це, зрештою, цілком нормально. На противагу поширеній думці, що держави в останні роки увійшли в новий та обтяжливий цикл постійних реформ, а митна реформа завжди була основною характеристикою адміністративного життя. Ба більше, у міру розвитку своєї місії з роками, митна адміністрація неминуче повинна приймати реформи, щоб краще реагувати на виклики, які ставить її постійно мінливе середовище» [1].

Сьогодні Україна перебуває на етапі нової митної реформи, зумовленої необхідністю імплементації європейських стандартів у митне законодавство, ІТ середовище та з урахуванням реалій періоду війни й повоєнного відновлення. Важко сказати, яка модель митних інституцій буде на кордонах з республікою білорусь і рф, однак вивчення проблематики функціонування митних органів наших європейських країн-сусідів та Республіки Молдови є актуальним і необхідним.

Дослідження проблематики формування моделей митних інституцій в Європі та Україні здійснюються постійно, однак український контекст наукового пізнання в цій царині є доволі фрагментарним і не системним, зважаючи на вплив значної кількості гібридних факторів, що призводять до суспільних трансформацій та організаційних зсувів у побудові державних владних вертикалей.

Функціонально-організаційні моделі побудови митних органів у Європейському Союзі (далі – ЄС) стали результатом їх трансформації від фіскальних інституцій до правоохоронно-безпекових і сервісно-орієнтованих. У науковому дискурсі ця проблематика розглядається через призму інтеграційних процесів в рамках митного союзу ЄС, гармонізації митного законодавства і створення єдиного Union Customs Code (UCC) [2], а також як реакція на транскордонні виклики зростання міжнародної злочинності та необхідності підвищення ефективності митного контролю. В цьому контексті зауважує Pravin Gordhan [3]: «Виклики XXI століття ставлять величезні вимоги до митних інституцій. Зараз, як ніколи раніше, вони повинні бути більш чутливими та оперативними. Потрібне розуміння таких питань, як глобалізація, динаміка міжнародної торгівлі, технічні аспекти торговельних ланцюгів постачання, нові напрямки митної політики та складність глобального ландшафту. Вкрай важливо заохочувати та стимулювати більшу інтелектуальну продуктивність та аналіз в цій сфері».

Особливістю наукових досліджень європейських учених сьогодні є те, що вони переважно спрямовані в унісон з митною реформою в ЄС, яка передбачає створення єдиного митного органу. Зокрема, сюди варто віднести Hans-Michael Wolfgang, Kerstin Harden, які обґрунтовують концепцію єдиної митної адміністрації ЄС [4], Klaus-Dieter Drüen, Otto-Gerd Lippross, які досліджували інституційну природу митних органів як частину податкової системи держави та наголошували на важливості чіткого розмежування фіскальних та контрольних функцій [5].

Серед українських науковців, які акцентували увагу на митному адмініструванні в ЄС та особливостях тамтешньої митної реформи, варто відзначити О. Золотарьову, Т. Караваєва, Г. Дугінець [6]. Водночас О. Черкунов [7] системно проаналізував правові аспекти функціонування митних органів в ЄС та Україні, наголошуючи на відсутності правоохоронних повноважень та процесуальної незалежності в українській системі, що, відповідно, обмежує ефективність її митних працівників. При цьому автор спирається на судову практику та порівняльні моделі держав – членів ЄС і доходить до висновку про потребу в наданні спеціалізованим митним підрозділам повноважень щодо примусового виконання.

Безперечно, що вагомими здобутками в науковому обґрунтуванні функціоналу митних органів та його співставлення з європейськими аналогами є напрацювання П. Пашка, Д. Пашко, Г. Мирошніченко, Ю. Штик [8], зокрема в частині дослідження

актуальних питань руху України до митного союзу ЄС, підвищення інноваційності митного контролю. Цікавими з позицій реформування вітчизняної системи митних інституцій є бачення практиків – Л. Баязітова [9] та В. Суворова [10], однак реалії війни та євроінтеграційні перспективи України, вплив гібридних викликів та ризиків створюють певну невизначеність в частині формування нової системи митних інституцій, яка б адекватно відповідала безпековим вимогам і була ефективною з позицій митного адміністрування та забезпечення доходів фіску.

Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад трансформації системи митних інституцій в Україні на основі визначення організаційних та функціональних компонент діяльності митних органів деяких країн Східної Європи, що межують з Україною, а також окреслення необхідності надання правоохоронного статусу українській митниці, зважаючи на потребу посилення її безпекового функціоналу в умовах гібридних викликів і загроз.

Методика дослідження функціонально-організаційних моделей митних інституцій ґрунтується на поєднанні системного, функціонального та порівняльного підходів, що дозволяє комплексно оцінити ефективність діяльності митних органів в деяких країнах. Дослідження здійснено в кілька етапів. Зокрема, на початку проведено аналіз появи нових функцій митних органів та відслідковано генезис організаційної побудови митних органів в Україні, починаючи з 1991 і до 2026 років. На наступному етапі охарактеризовано особливості законодавчих змін, що пов'язані із прийняттям нового Митного кодексу України, а саме – щодо функцій та завдань нового правоохоронного підрозділу Держмитслужби, який матиме правоохоронний статус і право на ОРД. У цьому контексті проаналізовано функціонально-організаційні моделі митних органів Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії, Молдови та наявність у них правоохоронного статусу. Такий підхід дозволив сформулювати висновки та пропозиції щодо реформування вітчизняних митних інституцій в контексті вимог євроінтеграції та необхідності надання правоохоронного статусу українській митниці.

Функціонал митних інституцій в державі є базисом для формування їх організаційної структури. Оскільки митна справа відноситься до державно-функціонального сегменту, то й митні інституції потрібно розглядати в ширшій парадигмі функцій держави. Поділяємо позиції, що «функції держави визначаються як основні (головні) напрями або види діяльності держави, які виражають її

суть, призначення, роль і місце в суспільстві та мають об'єктивний характер» [11]. Історично функції держави змінюються, що відображається на функціонуванні державних інституцій. Не виключення є і сучасне митне середовище, яке трансформується під дією значної кількості факторів – деформація глобалізації; втрата суб'єктності та інституційної спроможності міжнародних організацій в цій царині – Світової організації торгівлі, Всесвітньої митної організації; трансформація глобальних і регіональних логістичних маршрутів; поява новітніх технологічних інструментів та штучного інтелекту в публічній службі тощо.

Однією із домінант сучасних держав є посилення безпекового функціоналу, що одноставно визнають експерти Міжнародного валютного фонду: «Пандемія, війна та зростаюча напруга між двома найбільшими економіками світу – США та Китаєм – безсумнівно змінили правила гри для глобальних економічних відносин. США закликають до «friend-shoring» (перенесення виробництва до дружніх країн), ЄС – до «de-risking» (зниження ризиків), а Китай – до «self-reliance» (самодостатності). Питання національної безпеки формують економічну політику в усьому світі» [12].

Глобальна напруженість, тарифні конфлікти, спровоковані США, санкційні обмеження, розгортання війни на Близькому Сході, в Україні спонукатимуть держави до посилення безпеки ланцюгів постачання, вимагатимуть нових форматів двох і багатосторонніх угод, що спри-

ятимуть міжнародній торгівлі, змінюватиметься функціонал митних інституцій на фоні зростання митних деліктів, нелегального розповсюдження зброї, боеприпасів, наркоторгівлі etc.

На сьогодні функціонал Держмитслужби України прописано в базовому законодавчому акті – Митному кодексі України [13] в редакції 2012 року, який безпосередньо конкретизує функціонал митних інституцій держави в майже 70 завданнях. Однак можна констатувати, що нові реалії спричиняють і до появи нових функціональних завдань митної служби (рис. 1).

Зважаючи на євроінтеграційні прагнення України та необхідність приведення митного законодавства до стандартів ЄС, потрібно звернути увагу і на проект нового Митного кодексу України, де функціонал митних інституцій систематизовано в 25 завданнях митних органів (ст. 783 проекту) [14].

Функції та завдання митниць знаходять своє відображення в організаційній та територіальній побудові митних органів та передбачає здійснення повноважень Держмитслужбою безпосередньо й через територіальні органи. У цьому контексті варто відслідкувати генезис організаційної побудови митних органів (табл. 1).

До початку повномасштабного вторгнення рф в Україну перетин державного і митного кордону здійснювався водним, наземним, повітряним транспортом, трубопроводами та лініями електропередач через 235 пунктів пропуску та пунктів контролю. Війна проти України спричинила зупин-

Рис. 1. Доповнення традиційного функціоналу митних інституцій держави новими функціями

Джерело: авторська розробка.

Генезис організаційної побудови митних інституцій в Україні

Етап/роки	Орган центральної влади	Структурні та територіальні підрозділи, кількість			
1991–1993	Державний митний комітет України	Митниці (26)		Митні пости (111)	
1994–1996	Державний митний комітет України	Митниці (71)	Митні пости (269)	Митниці прямого підпорядкування (3)	Територіальні митні управління (8)
1996–2005	Державна митна служба України	Регіональні митниці (10)	Митниці	Митні пости	Митниці прямого підпорядкування (49)
2005–2008	Державна митна служба України	Регіональні митниці (3)	Митниці	Митні пости	Спеціалізована митниця (1)
2008–2012	Державна митна служба України	Регіональна митниця (1)	Обласні митниці (3)	Митниці (23)	Митні пости
2012–2014	Міністерство доходів і зборів України	Департамент митної справи, Управління в складі Департаменту (4)		Митниці (26)	Митні пости
2014–2019	Державна фіскальна служба України	Головні управління ДФС в областях (25)		Митниці (26)	Митні пости (155)
2019–2026	Державна митна служба України*	Митниці (16)	Митні пости	Спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень	Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення

* – на момент створення нової структури Держмитслужби.

Джерело: авторське групування.

ку всіх митних переходів на півночі та сході країни, було повністю припинено перевезення через морські порти Азовського моря, внаслідок заборони використання повітряного простору призупинено роботи пунктів митного оформлення і контролю в аеропортах, значно зменшено обсяги перевезень через морські порти Чорного моря.

На сьогодні територіальна структура митних інституцій в Україні представлена митницями, митними постами, спеціальними підрозділами, однак проектом нового Митного кодексу пропонується: «Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику здійснює свої повноваження через апарат, митниці, митні пости, спеціалізовані митні органи, спеціалізований підрозділ, уповноважений на здійснення заходів із запобігання, виявлення, припинення, розслідування кримінальних правопорушень, віднесених законом до підслідності центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, які є митними органами» [14].

Фактично митна служба держави набуває статусу правоохоронного органу, оскільки в її складі передбачено спецпідрозділ з повноваженнями розслідування кримінальних правопорушень. Дискусія щодо надання митним органам статусу правоохоронних точиться вже давно, однак саме зараз існує велика ймовірність принципової зміни функціоналу митниці. Тим більше, що Єврокомісія рекомендувала надати митним інституціям України правоохоронний статус [15]. Зокрема, ця рекомендація міститься у звіті за результатами успішного завершення скринінгу за Кластером 3, у якому надана оцінка України в частині узгодження та спроможності застосовувати *acquis*, зокрема й за Розділом 29 «Митний союз». Перспективи посилення функціоналу української митниці правоохоронним статусом містяться також в Національній стратегії доходів до 2030 року [16].

Представники української фінансової науки також поділяють необхідність надання правоохоронного статусу митним інституціям держави, зокрема важливими в цьому контексті є напрацьован-

ня В. Ченцова [17], Д. Приймаченка [18], В. Комзюк [19], Ю. Гаруст, В. Мельник [20] та ін. Переважна більшість науковців наголошують, що відсутність у митних органів України права на розшукову діяльність значно обмежує реалізацію їх правоохоронної функції, знижує ефективність протидії митним деліктам, унеможливує повноцінну боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил без залучення підрозділів СБУ, БЕБ, Нацполіції.

Ми вважаємо, що сучасний правовий статус Держмитслужби характеризується функціональним дуалізмом: з одного боку, українська митниця розглядається як фіскальний орган держави, а з іншого – як суб'єкт забезпечення правопорядку та безпеки у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Однак відсутність правоохоронного статусу митних інституцій призводить до обмежень у реалізації цих функцій, зокрема у здійсненні оперативно-розшукової діяльності (ОРД).

Аналізуючи особливості формування нового митного законодавства в Україні, наголосимо, що стаття 788 проекту митного кодексу визначає функціонал митниці як правоохоронного органу та деталізує завдання спеціального підрозділу в її складі (рис. 2).

Представлена функціональна конфігурація підслідності спеціального підрозділу Держмитслужби загалом відповідає європейським стандартам у сфері розслідування митних деліктів, і, на нашу думку, дозволить забезпечити чітке розмежування функцій та відповідальності ДМСУ за стан протидії контрабанді та порушенням митних правил. При цьому за Державним бюро розслідувань залишиться важливий функціонал – контроль дотримання законності в роботі митних органів, а вплив СБУ, БЕБ, Національної поліції в митній сфері буде мінімізовано.

Посилення функціонально-організаційної моделі української митниці дозволить безпосередньо взаємодіяти з митними адміністраціями іноземних держав на міжнародному рівні, в тому числі з метою проведення міжнародних «контрольованих поставок» наркотичних засобів, психотропних речовин, інших предметів контрабанди, спільних операцій зі встановлення організаторів організованих злочинних угруповань у напрямку товарної контрабанди, виявлення контрафактної продукції тощо.

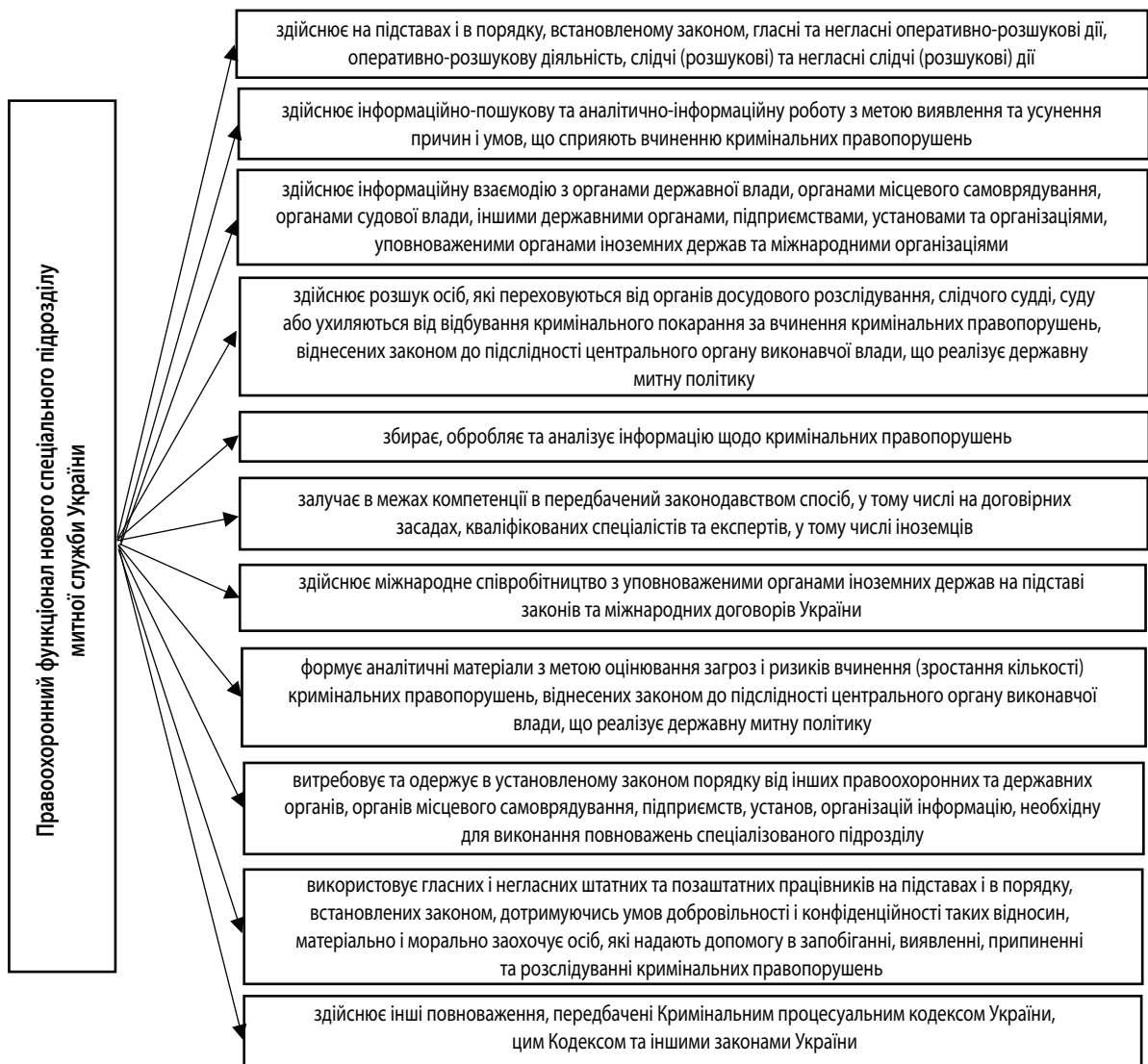
Успіх такої реформи в Україні залежить від ефективної взаємодії та координації з відповідними фіскальними інституціями країн Східної Європи, які мають спільні кордони з Україною – це Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова. Нині неоднозначною є ситуація з формуванням моделі митних інституцій, адже світовий та євро-

пейський досвід доводить множинність рішень в цій царині. Особливості формування функціонально-організаційних моделей митних інституцій в деяких країнах Східної Європи подана в *табл. 2*.

Як бачимо з табл. 2, у країнах-сусідах України, крім Молдови, функціонують об'єднані митно-податкові служби, які мають повноцінну або змішану правоохоронну модель. Так, у Польщі функціонує єдина структура – Національна фіскальна адміністрація (Krajowa Administracja Skarbowa, KAS), яка поєднує податкові та митні функції. При цьому митні органи мають статус єдиної служби, уповноважені носити зброю, а також здійснюють розслідування митних і фінансових злочинів (повноцінна правоохоронна модель). Функціонал KAS сьогодні доволі широкий: адміністрування податків, зборів і мит; митне співробітництво в рамках ЄС; митне оформлення товарів і транспортних засобів; стягнення податкової заборгованості; податкова та митна освіта; проведення внутрішнього аудиту та контролю; протидія фінансуванню тероризму; контроль за дотриманням валютного законодавства; виявлення, боротьба та запобігання митним деліктам і торгівлі нелегальними товарами, а також притягнення до відповідальності винних осіб тощо.

Доволі схожа модель з повноцінним правоохоронним статусом функціонує в Угорщині: Національна податкова та митна служба Угорщини (NAV) є центральним органом виконавчої влади, який виконує функції податкового адміністрування, митного контролю, адміністрування акцизів, фінансових розслідувань, боротьби з податковими та митними правопорушеннями. При цьому податкові надходження в Угорщині збільшились з 49,4 млрд євро у 2020 році до понад 72 млрд євро у 2024 році, що свідчить про зростання ефективності податкового адміністрування та економічного відновлення в країні після пандемії [23].

Подібні функціонально-організаційні моделі митних інституцій представлені в Словаччині та Румунії, де імплементована змішана форма правоохоронного статусу митниць. Фінансова адміністрація Словаччини була створена у 2012 році шляхом об'єднання податкової та митної служб. Основною метою органу є ефективне адміністрування податків і митних платежів, протидія фіскальним правопорушенням. Змішаний статус передбачає наявність у митних органах Словаччини спеціалізованих підрозділів кримінальних розслідувань, які здійснюють оперативні заходи з протидії митним правопорушенням, беруть участь у розслідуванні злочинів, взаємодіють з іншими правоохоронними органами Словаччини – Словацькою

Рис. 2. Правоохоронний функціонал спеціального підрозділу Держмитслужби

Джерело: авторське групування.

службою розвідки (Slovenská informačná služba), Словацькою поліцією (Policajný zbor Slovenskej republiky), різними муніципальними поліцейськими підрозділами [22].

Митна служба Румунії функціонує у складі Національного агентства з фіскального адміністрування (Agenția Națională de Administrare Fiscală, ANAF) та є відповідальною за адміністрування митних платежів, контроль зовнішньої торгівлі та боротьбу з митними правопорушеннями. У Румунії митні органи також функціонують у складі фінансової системи держави в змішаній правоохоронній моделі та мають обмежені правоохоронні повноваження, здійснюють контроль і виявлення митних правопорушень, але активно співпрацюючи з іншими правоохоронними інституціями [24].

Митна служба Республіки Молдови здійснює діяльність в інтегрованій правоохоронній моделі, є

активною частиною системи правоохоронних органів. З 2017 року Митна служба працює відповідно до нової організаційної структури, що стала результатом інституційної реформи, започаткованої та впровадженої у 2016 році. Під час процесу реорганізації кількість митних офісів була скорочена з 7 до 3, а структура штату оптимізована на 12% [25].

Митна служба Молдови є адміністративним органом, який здійснює свою діяльність у прямому підпорядкуванні Міністерства фінансів, але є окремою організаційною структурою. Функціонал молдовської митниці передбачає боротьбу з контрабандою, порушеннями митних норм і податкового законодавства щодо проходження товарів через митний кордон, припинення незаконного проходження через митний кордон наркотичних речовин, зброї, творів мистецтва, об'єктів історичної та археологічної цінності, об'єктів інтелектуаль-

Функціонально-організаційні моделі митних інституцій в країнах Східної Європи, які межують з Україною

Країна	Назва	Рік створення (реформування)	Об'єднана митно-податкова інституція	Організаційна структура (митна складова)	Правоохоронна модель (повноцінна/змішана/інтегрована)
Польща	Митно-податкова служба [21]	2017	+	16 підрозділів, 134 митних відділення	Повноцінна
Словаччина	Митна служба Словаччини [22]	2012	+	Центральний рівень, 8 митних управлінь, 40/60 локальних підрозділів	Змішана
Угорщина	Національна податкова і митна служба Угорщини [23]	2011	+	20/30 підрозділів центрального рівня, 20 регіонального, 100 операційного рівня	Повноцінна
Румунія	Митна служба Румунії [24]	2004	+	Центральний рівень, 8 митних дирекцій, 50 локальних підрозділів	Змішана
Молдова	Митна служба Республіки Молдова [25]	2017	-	Центральний рівень, 3 митні офіси, 30/50 митних постів	Інтегрована

Джерело: згруповано авторами.

ної власності, зникаючих видів тварин і рослин (похідних та їхніх частин), інших товарів, а також запобігання та боротьба з відмиванням грошей, міжнародним тероризмом. Відповідно до ст. 14 Митного кодексу Республіки Молдова: «Митний орган, виконуючи свої обов'язки, співпрацює з іншими правоохоронними органами та з особами, які зобов'язані надавати йому допомогу» [25]. За своєю суттю процесуальні дії митниці в Молдові у справах про митні делікти інтегровані з функціоналом інших правоохоронних органів.

В Україні також є досвід формування подібних організаційних моделей в митній сфері із нормативно-правовими спробами віднести митні органи до правоохоронних з повноваженнями ОРД. Так, відповідно до норм Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» органи доходів і зборів (митниця була в їх складі) були віднесені до державних інституцій, які беруть участь у боротьбі з організованою злочинністю [26]. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» передбачав, що до правоохоронних органів належать «інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції», а також те, що «захисту відповідно до цього

Закону підлягають працівники правоохоронних органів, які беруть безпосередню участь у контролі за переміщенням людей, транспортних засобів, товарів та інших предметів чи речовин через державний і митний кордон України» [27]. Проте реальних повноважень на ОРД, як і повноцінного статусу правоохоронного органу, митні інституції України не отримали, навіть у результаті організаційних трансформацій та об'єднання податкової та митної служб.

Зокрема, наприкінці 2012 року Президентом України було підписано указ «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» [28], відповідно до якого було утворено Міністерство доходів і зборів України шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України. Ідея такої реорганізації – підвищення ефективності роботи податкових і митних органів, скорочення витрат і бюрократичних процедур, усунення дублювання їх діяльності тощо.

Новим етапом функціонування митних органів у складі об'єднаної митно-податкової інституції стало створення Державної фіскальної служби України. Так, 1 березня 2014 року Постановою КМУ № 67 було ліквідовано Міністерство доходів і зборів та відновлено діяльність податкової та

митної служб як окремих центральних органів, діяльність яких мала координуватися урядом через міністра фінансів України [29]. Однак менше ніж через три місяці стратегічні вектори оптимізації митно-податкових органів кардинально змінилися через відмову від відновлення діяльності самостійних податкового та митного відомств і створення єдиного фіскального органу, що було задекларовано через прийняття постанови КМУ «Про утворення державної фіскальної служби» [30].

Вважаємо, що, на відміну від східноєвропейського досвіду, об'єднання податкової та митної служб України у 2012 та 2014 роках стали невдалими інституційними експериментами, які продемонстрували низку системних проблем, які в підсумку призвели до ліквідації спільної інституції у 2014 році та відновлення роздільної системи державного управління в митній та податковій сферах.

Митна складова у структурі об'єданого органу фактично втратила автономність, що призвело до зниження ефективності боротьби з контрабандою та іншими митними деліктами; суттєво зменшилась роль митниці як безпекового органу; об'єднаний орган став інструментом політичного впливу, що проявлялося у вибірковому застосуванні контролю, тиску на бізнес, використанні фіскальних інструментів у політичних цілях. Крім цього, концентрація фінансових потоків і контрольних функцій в одному фіскальному органі значно посилила корупційні практики в митній та податкових сферах, сприяла формуванню тіньових схем, знизилась прозорість діяльності інституцій.

ВИСНОВКИ

Сучасні гібридні виклики та ризики спонукають уряди європейських країн та України реагувати на них у частині зміни функціонально-організаційної побудови митних інституцій. Найбільш іманентним функціоналом митниць залишається фіскальний, сервісний і правоохоронний. Функції, які реалізують митні органи сьогодні є взаємообумовленими, змістовно нерозривними та такими, що динамічно розвиваються та розширюються. Очевидним є те, що безпекова компонента функцій митниць буде превалювати в наступні десятиріччя, а тому надання прав, повноважень на ОРД і статусу правоохоронного органу є обґрунтованим і виваженим рішенням.

В умовах війни та повоєнного відновлення важливим буде налагодження конструктивної взаємодії зі східноєвропейськими країнами, з якими Україна має суміжний кордон (Польща – 535 км, Словаччина – 97 км, Угорщина – 105 км, Румунія – 613 км, Молдова – 1222 км). Проведений нами аналіз показав, що в усіх перелічених державах функ-

ціонують повноцінна, змішана або інтегрована правоохоронна моделі митних інституцій, що дозволяють ефективно протидіяти митним деліктам, контрабанді, наркотрафіку, торгівлі людьми тощо.

Україна знаходиться на стадії формування проєвропейського митного законодавства, де в тому числі прописується функціонал нового правоохоронного спеціального підрозділу Держмитслужби з правом на ОРД (змішана модель). Вважаємо, що такий підхід, який використали автори законопроекту та експертне середовище, яке було долучене до громадського обговорення проекту нового Митного кодексу України, є обґрунтованим, зваженим і компромісним, зважаючи на суспільний резонанс і можливий супротив депутатського корпусу парламенту щодо ухвалення цього законопроекту.

Крім цього, зважаючи на низьку ефективність боротьби з контрабандою та іншими митними деліктами СБУ та МВС, а в останні роки протидію товарній контрабанді підрозділами БЕБ, цілком логічним і виваженим рішенням у перспективі є надання правоохоронного статусу українській митниці та концентрація заходів з виявлення контрабанди, порушень митних правил, документування та розслідування фактів таких митних деліктів у межах компетенції однієї профільної державної інституції. ■

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Cantens T., Ireland R., Raballand G. Reform by numbers: measurement applied to customs and tax administrations in developing countries. *Directions in Development*. Washington, DC : World Bank, 2013. DOI: <https://doi.org/10.1596/978-0-8213-9713-8>.
2. Union Customs Code. *European Commission*. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/union-customs-code_en
3. Gordhan P. Customs in the 21st Century. *World Customs Journal*. 2007. No. 1. P. 49–54. DOI: <https://doi.org/10.55596/001c.90940>
4. Wolfgang H.-M., Harden K. The new European customs law. *World Customs Journal*. 2016. Vol. 10. No. 1. P. 3–16. DOI: <https://doi.org/10.55596/001c.115304>
5. Drüen K.-D., Lippross O.-G. Skript Allgemeines Steuerrecht. 15. Auflage. Münster : Alpmann Schmidt, 2016.
6. Zolotarova O., Karavayev T., Duginets G. AEO concept in EU customs reform. *Scientia fructuosa*. 2025. No. 1. P. 75–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-162>
7. Cherkunov O. Customs administrations in the EU countries and Ukraine: comparative legal and functional analysis. *Review of European and Comparative Law*. 2025. Vol. 62. No. 3. P. 59–82. DOI: <https://doi.org/10.31743/recl.18588>

8. Пашко П., Пашко Д., Мирошніченко Г., Штик Ю. Щодо напрямків удосконалення митної політики та механізмів інноваційного розвитку митної справи. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3. С. 146–155.
DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-23>
9. Баязітов Л. Майбутнє української митниці в умовах вступу України до ЄС. URL: https://www.mdoffice.com.ua/ua/aSNewsDic.getNews?dat=12042024&num_c=842307
10. Суворов В. Реформування в умовах війни. Чим унікальний досвід української митниці. URL: <https://www.dsnews.ua/ukr/blog/reformuvannya-v-umovah-viyni-chim-unikalniy-dosvid-ukrajinskoji-mitnici-11122023-492248>
11. Погорілко В. Ф. Функції держави. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. Т. 6 : Т–Я. Київ : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. С. 313.
12. Cold War II? Preserving Economic Cooperation Amid Geoeconomic Fragmentation. *IMF*. URL: <https://www.imf.org/en/news/articles/2023/12/11/sp121123-cold-war-ii-preserving-economic-cooperation-amid-geoeconomic-fragmentation>
13. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T124495?an=1>
14. Проєкт Митного кодексу України. Державна митна служба України. URL: <https://customs.gov.ua/proiekt-novogo-mitnogo-kodeksu-ukrayini#scrollTop=0>
15. Єврокомісія рекомендувала надати митниці статус правоохоронного органу. URL: <https://biz.ligazakon.net/news/238124>
16. Національна стратегія доходів України до 2030 року. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KR231218>
17. Ченцов В. Організаційно-правові механізми державного управління митною справою. URL: [http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03\(6\)/10cvvums.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03(6)/10cvvums.pdf)
18. Приймаченко Д. В. Щодо вад правової регламентації провадження у справах про порушення митних правил. *Публічне право*. 2011. № 1. С. 15–21. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/xmlui/handle/123456789/1947>
19. Комзюк В. Т. Поняття та структура адміністративно-правового статусу митних органів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2013. № 95. С. 25–28. URL: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/yurydych_95_2013.pdf
20. Гаруст Ю. В., Мельник В. І. Правоохоронні органи на захисті економічної безпеки України: адміністративно-правовий аспект : монографія. Суми : ВВП «Мрія», 2019. 256 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/lnshi82/0062165.pdf>
21. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.gov.pl/web/finanse>
22. Finančná správa SR. URL: <https://servis.financnasprava.sk/>
23. Nemzeti Adó- és Vámhivatal. URL: <https://nav.gov.hu/>
24. Autoritatea Vamală Română. URL: <https://www.customs.ro/>
25. Serviciul Vamal al Republicii Moldova. URL: <https://customs.gov.md/>
26. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
27. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>
28. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 24.12.2012 № 726/2012. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>
29. Про ліквідацію Міністерства доходів і зборів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 01.03.2014 № 67. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2014-p>
30. Про утворення Державної фіскальної служби : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 160. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-p#Text>

REFERENCES

- Baizitov L. *Maibutnie ukrainskoi mytnytsi v umovakh vstupu Ukrainy do Yes* [The future of Ukrainian customs in terms of Ukraine's accession to the EU]. https://www.mdoffice.com.ua/ua/aSNewsDic.getNews?dat=12042024&num_c=842307
biz.ligazakon.net. *Yevrokomisiia rekomendovala nadaty mytnytsi status pravoohoronnoho orhanu* [European Commission recommended granting customs the status of a law enforcement agency]. <https://biz.ligazakon.net/news/238124>
- Cantens T., Ireland R. & Raballand G. (2013). *Reform by numbers: measurement applied to customs and tax administrations in developing countries*. Washington, DC: World Bank.
<https://doi.org/10.1596/978-0-8213-9713-8>
- Chentsov V. *Orhanizatsiino-pravovi mekhanizmy derzhavnoho upravliannia mytnoiu spravoiu* [Organizational and legal mechanisms of state management of customs affairs]. [http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03\(6\)/10cvvums.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_03(6)/10cvvums.pdf)
- Cherkunov O. (2025). Customs administrations in the EU countries and Ukraine: comparative legal and functional analysis. *Review of European and Comparative Law*, 3(62), 59–82.
<https://doi.org/10.31743/recl.18588>
- customs.gov.md. Serviciul Vamal al Republicii Moldova. <https://customs.gov.md/>
- customs.ro. Autoritatea Vamală Română. <https://www.customs.ro/>
- Derzhavna mytna sluzhba Ukrainy. *Proiekt Mytnoho kodeksu Ukrainy* [Draft Customs Code of Ukraine]. <https://customs.gov.ua/proiekt-novogo-mitnogo-kodeksu-ukrayini#scrollTop=0>

- Drüen K.-D. & Lippross O.-G. (2016). *Skript Allgemeines Steuerrecht*. Münster: Alpmann Schmidt.
- European Commission. *Union Customs Code*. https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/union-customs-code_en
- Gordhan P. (2007). Customs in the 21st Century. *World Customs Journal*, 1, 49–54. <https://doi.org/10.55596/001c.90940>
- gov.pl. Serwis Rzeczypospolitej Polskiej. <https://www.gov.pl/web/finanse>
- Harust Yu. V. & Melnyk V. I. (2019). *Pravookhoronni orhany na zakhysti ekonomichnoi bezpeky Ukrainy: administratyvno-pravovyi aspekt: monohrafiia* [Law enforcement agencies protecting economic security of Ukraine: administrative and legal aspect: monograph]. Sumy: VVP «Mriia». <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi82/0062165.pdf>
- IMF. Cold War II? *Preserving Economic Cooperation Amid Geoeconomic Fragmentation*. <https://www.imf.org/en/news/articles/2023/12/11/sp121123-cold-war-ii-preserving-economic-cooperation-amid-geoeconomic-fragmentation>
- ips.ligazakon.net. Natsionalna stratehiia dokhodiv Ukrainy do 2030 roku [National revenue strategy of Ukraine until 2030]. <https://ips.ligazakon.net/document/KR231218>
- ips.ligazakon.net. Mytnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.03.2012 № 4495-VI [Customs Code of Ukraine: Law of Ukraine from 13.03.2012 No. 4495-VI]. <https://ips.ligazakon.net/document/T124495?an=1>
- Komziuk V. T. (2013). Poniattia ta struktura administratyvno-pravovoho statusu mytnykh orhaniv [Concept and structure of administrative and legal status of customs authorities]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 95, 25–28. http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/yurydych_95_2013.pdf
- nav.gov.hu. Nemzeti Adó- és Vámhivatal. <https://nav.gov.hu/>
- Pashko P., Pashko D., Myroshnichenko H. & Shtyk Yu. (2024). Shchodo napriamkiv udoskonalennia mytnoi polityky ta mekhanizmiv innovatsiinoho rozvytku mytnoi spravy [On the directions of improving customs policy and mechanisms of innovative development of customs affairs]. *Stalyi rozvytok ekonomiky*, 3, 146–155. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-23>
- Pohorilko V. F. (2004). Funktsii derzhavy [Functions of state]. *Yurydychna entsyklopediia*: u 6 t. 6: T–Ya [Legal encyclopedia: in 6 volumes. Vol. 6: T–Ya] (p. 313). Kyiv: Ukr. entsykl. im. M. P. Bazhana.
- Pryimachenko D. V. (2011). Shchodo vad pravovoi rehlementatsii provadzhenia u spravakh pro porushennia mytnykh pravyl [On the defects of legal regulation of proceedings in cases of customs rules violations]. *Publichne pravo*, 1, 15–21. <http://biblio.umfs.dp.ua/xmlui/handle/123456789/1947>
- servis.financnasprava.sk. *Finančná správa SR*. <https://servis.financnasprava.sk/>
- Suvorov V. *Reformuvannia v umovakh viiny. Chym unikalnyi dosvid ukraïnskoï mytnytysi* [Reforming in conditions of war. What makes the experience of Ukrainian customs unique]. <https://www.dsnews.ua/ukr/blog/reformuvannya-v-umovah-viyni-chim-unikalniy-dosvid-ukrajinskoji-mitnici-11122023-492248>
- Wolfgang H.-M. & Harden K. (2016). The new European customs law. *World Customs Journal*, 1(10), 3–16. <https://doi.org/10.55596/001c.115304>
- zakon2.rada.gov.ua. Pro likvidatsiiu Ministerstva dokhodiv i zboriv Ukrainy: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.03.2014 № 67 [On liquidation of the Ministry of revenues and duties of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 01.03.2014 No. 67]. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/67-2014-p>
- zakon3.rada.gov.ua. Pro deiaki zakhody z optymizatsii systemy centralnykh orhaniv vykonavchoi vlady: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.12.2012 № 726/2012 [On some measures to optimize the system of central executive authorities: Decree of the President of Ukraine from 24.12.2012 No. 726/2012]. <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>
- zakon.rada.gov.ua. Pro orhanizatsiino-pravovi osnovy borotby z orhanizovanoi u zlochynnistiu: Zakon Ukrainy vid 30.06.1993 № 3341-XII [On organizational and legal foundations of fight against organized crime: Law of Ukraine from 30.06.1993 No. 3341-XII]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text>
- zakon.rada.gov.ua. Pro derzhavnyi zakhyst pratsivnykiv sudu i pravookhoronnykh orhaniv: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993 № 3781-XII [On state protection of court and law enforcement officers: Law of Ukraine from 23.12.1993 No. 3781-XII]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text>
- zakon.rada.gov.ua. Pro utvorennia Derzhavnoi fiskalnoi sluzhby: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21.05.2014 № 160 [On creation of the State fiscal service: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine from 21.05.2014 No. 160]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-2014-p#Text>
- Zolotarova O., Karavayev T. & Duginets G. (2025). AEO concept in EU customs reform. *Scientia fructuosa*, 1, 75–89. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-78-162>

Стаття надійшла до редакції / Received: 07.04.2026
 Статтю прийнято до публікації / Accepted: 20.04.2026
 Оприлюднено / Published: 13.06.2026